

Valószínűleg az események véletlenszerű egybeeséséről van szó, de tény, hogy a francia filozófus, Gaston Bachelard éppen a Hoover-gát építésének idején (1931–1936) dolgozta ki materiális fenomenológiáját, amelyben központi szerepe van a víz imaginációjának. A víz egyszerű és nőies, mondja Bachelard, éppen ezért benne tárulhat fel az emberi létezés legrejtettebb titka. A víz mozgékony, átmeneti elem, úgyszólván minden pillanatban meghal, mégsem veszíti el szubsztanciáját. A víz szabad folyása egyszerre kelti az örökkévalóság és a szakadatlan halál képzetét. A víz-elem kitüntetett sajátossága, hogy önmagát megszüntetve jelenik meg a masszában, a sárban, a formálható-formálódó anyagban. A tészta, a habarcs, az iszap a víz kombinációs és alkalmazkodó képességéről tanúskodik. A kenyérdagasztás és a vályogvetés, a földművelő társadalmak legfontosabb munkaformái misztikus erejűek.

Az agyagot formáló fazekas is alapmetafora. A víz nemcsak anyagi, de anyai elem is: felpuffasztja a magvakat, hogy kibugyanjon belőlük az élet. De létezik erőszakos, őrző víz is, mert hermafrodita: bármikor képes nemet váltani.

A modern technológia paralizálta az elemek eredendő tisztaságát, lényegüket mégsem tudta megsemmisíteni. Mindenesetre az ipari civilizáció ereje ahhoz elegendőnek bizonyult, hogy lényegesen átalakítsa megtapasztalhatóságukat, kulturális szemantikájukat pedig véglegesen érvénytelenítse. Ahogyan Gernot Böhme mondja: a hétköznapi életben mindenki szerez tapasztalatot a levegőről, a tűzről, a földről és a vízről, hiszen mindannyian eszünk, iszunk, fürdünk, napozunk, erdőben sétálunk, bőrünkön érezzük a szél fuallatát... De a vizet már nem forrásból nyerjük, hanem csővezetékben jut hozzánk, vegyszerrel tisztítva az esetleges fertőzések elkerülése miatt. Manapság a történészek kívül legfeljebb a természetgyógyászok veszik komolyan Hildegard von Bingen, aki egykor azt tanította: a víznek tizenötféle ereje van. Kapcsolatban áll a melegséggel, a könnyűséggel, a nedvességgel, a felfortyanással, a mozgékonyssággal és így tovább...

A modern időktől, legalábbis látszólag, minden másképpen van, a mítoszt és az alkímiát felváltotta a hatékonyan és racionálisan működtetett technika. Mégsem szerencsés így leegyszerűsíteni a metamorfózist. Martin Heidegger méltán híres tanulmányában írja, hogy a technikát nem lehet kizárólag eszköznek tekinteni.

A technika az igazság feltárásának egyik módja. Mert „olyasmit tár fel, ami nem önmagát hozza létre, és még nincs meg; és ami ennél fogva hol így, hol úgy vehet fel külsőt, majd ilyenre, majd olyanra sikeredhet.” A fazekas munkája egyesíti az Arisztotelész-féle négy okot: az anyagi, a ható, a formai és a célokat. „Aki egy hajót, egy házat épít vagy egy áldozati csészét kovácsol, az a létrehozandót a beteljesítés négy módja szerint tárja fel. Ez a feltárás jó előre egy helyen begyűjti a hajó és a ház kinézetét és anyagát, a befejezettné látott kész dolog szerint, és ebből határozza meg az elkészítés módját.” A modern ipari technika már alig felismerhetően van jelen a kézműves munka poietikus természetében: ebből az „új termelési módból” hiányzik a majdan elkészülő műtárgynak a mester fejében előzetesen adott víziója vagy imaginációja. Az ipari technika a munka lényege az energianyerés maximalizálására és a tiszta hatékonyság elérésére csúszik át. Ez már nem az igazság feltárásáról és feltárulkozásáról szól, mondja Heidegger, hanem annak elleplezéséről és eltorzításáról. Érdekes, hogy a degradációs folyamatot (tehát az ipari ökonómia működéslogikáját) Heidegger is vízerőművel példázta. „A vízierőgép a Rajnába van állítva. Kiköveteli a Rajna víznyomását, amely a turbináktól azt követeli, hogy forogjanak, mely forgás olyan gépeket hajt meg, amelyek forgattyúi elektromos áramot állítanak elő, amire az erőközpont van rákapcsolva, áramhálózatával együtt az áramszolgáltatás végett (...) A vízi erőmű nem úgy van a Rajnába építve, mint az öreg fahíd, amely évszázadok óta köti össze az egyik partot a másikkal. Sokkal inkább az áramlás van beépítve a vízi erőműbe.”

A Colorado folyóra épített, Arizona és Nevada állam határán található Hoover-gátra is érvényes Heidegger analízise. A Wikipédia enciklopédiája szerint az erőművet 1931 és 1936 között építették, s egy jó ideig ez volt a világ legnagyobb gátja. (A fiatal szovjet állam iparosításának számító, szimbólummá emelt dnyepéri vízi erőművet is ekkortájt építették, s az is a „legek” sorával büszkélkedett.) A Hoover-gát kora egyik megabehatásának számított, amellyel az amerikai kormányzat, a közvetlenebb gazdasági célok mellett, kilábalni igyekezett a világválságból. A gát építésében több tízezer ember vett részt. A mémók és a munkások számos műszaki rekordot állítottak fel. Fontos adat, hogy a „munkálatok során 112 ember vesztette életét, s közülük 96-an haltak meg az építkezésen”. Persze, nem feledkezhetünk el arról sem, hogy a jórészt kényszermunkások által épített dnyepéri vízerőmű építése során az áldozatok száma minden valószínűség szerint nagyságrenddel nagyobb volt.

Akárhogy is, a gát elkészült, és jó ideje édesvízzel látja el Nevada, Arizona és Kalifornia sokmillió nagyvárosait, emellett jelentős mennyiségű villamosáramot termel. De ami még ennél is érdekesebb: szinte mágnesként vonzza a turistákat. A gát igazi értelme mégsem abban keresendő, ami benne vagy rajta érzékileg megtapasztalható, hanem ami mögötte rejlik: Las Vegas gigantikus és csillogó ürességében, amelyhez a Hoover-gát szolgáltatja az energiát. Las Vegas „lényege” a permanens karneváli milióban, a megszokott szabályok és méretek áthágásában, a gyors meggazdagodás reményében, de még gyakrabban: a hirtelen koldusbotra jutás valóságában érhető tetten. Valójában a Mojave sivatag közepén található Las Vegas, a mindig fényárban úszó és bizarr zéropoliszt

(esetleg: megapoliszt, exopoliszt, poszt-metropoliszt, peripoliszt) - amelyet naponta milliányi kilowattóra árammal táplál a Hoover-gát – lehetne a gát igazságának nevezni. „Az elektromosság mindenütt ott van, a kábeleken, az emberi húsban, de beköltözik a legapróbb tárgyakba is. Egyszerre képes szubsztancia és attribútum, alany és minőség lenni. Megtestesül a vízben és a levegőben, miközben könnyedén végigfut a dolgok felszínén. Mint Neszosz köpenye: hozzátapad a bőrhöz.”

Las Vegas, a város, amely sohasem alszik, az elektromosság megtestesülése és metaforája. Ahogyan Bégout mondja: a város nemcsak a szerencsejátékosokat, de az egyszerű turistákat is kiszakítja a megszokott és a normális érzékeléssel feldolgozható világból, s mindenkit irreális térbe taszít. Nyilván szerepe van az irodalmi hagyománynak is abban, hogy manapság mindez mégis a legtermészetesebbnek tűnik. A múlt század hatvanas éveitől – jórészt a beatnemzedék műveinek segítségével – a marihuánát és egyéb könnyű drogokat az új típusú szenibilitás katalizátoraként fogadtatták el az intellektüelek többségével. Timothy Leary írja: „az élet szakadatlan elektromosságának mozgása mögött található a valóság abszolút foka: az üresség.” Hogy ez csak afféle talmi csillogás? Lehetséges, de ez is csak egyike a részgazságoknak, amelyekkel a posztmodern kultúra felszínességét szokás jellemezni. Mert a felszínesség, mondja Bégout, itt konstitutív elem. Las Vegas nyüzsgő életének lenyűgöző ereje abban van, hogy szinte lehetetlenné teszi a reflexió aprólékos munkáját. „A pillanat döbbenetében nem áll rendelkezésre semmiféle eszköz ahhoz, hogy elkülöníthető legyen a valóságos a fiktitől, mivel az, ami a legközönségesebb ebben az univerzumban, egyúttal a legvalószínűtlenebb is.” Leary szerint Las Vegas azért is a halucinogén drogok ideál-típusú városa, mert itt a valóság eleve deformált.

Heidegger szigorú (és öreguras) technikakritikájával illik tehát óvatosan bánni. Végére is biztosak lehetünk, hogy a modern technológia végleg paralizálta a fantáziát és a képzelőerőt? Nem inkább kiegészítette a dolgok létrehozásának négy arisztotelészi okfajtaját? S akkor már nem is olyan borzalmas ez az új világ? Miért ne volna lehetséges, hogy a Las Vegas miliője által felszabadított képzelőerő és az imagináció erejére támaszkodva még az elektronizált és automatizált világ keretei között is létrejöhetnek új típusú víziók, amelyek korábban ismeretlen emancipációs teljesítményt tartogatnak. Francesco Masci szerint a szórakozás olyan rendszer, amelyben az esetlegesség a totális abszolutizálódás révén önmagát szabályozza.

„A szórakozás technika, nem pedig ideológia. Az események termelésén és irányításán keresztül a szórakozás a semmi hatalmának szabad cirkulálását hozza létre, amely manapság egyedüli kiváltsággént rendelhető a fikatív szubjektivitások politikai akaratahoz – már amennyiben ezek a szubjektumok megpróbálják autonóm módon megszervezni egzisztenciájukat.”

Persze, a Hoover-gát mégiscsak betonból és vasból épített műtárgy, könnyedén azonosítható funkcióval. Reália a javából. A gát hatalmas betonfala elrekeszeli a víz folyásának természetes útját, s az így nyert energiát az ember akaratának rendeli alá. De hiába van víz, ha a másik életelem, a föld, egyszer csak hiánycikké lesz. Los Angeles főutcáján, a hetvenes évek elején az elválasztó sávban kilencszáz műanyag pálmát helyeztek el betonézsákban, mert a csatornázás miatt csak harminc-negyven centiméternyi termőfölddel lehetett borítani az útfelszínt, ami nem volt elegendő a fák megfelelő táplálásához. „A városvezetés úgy döntött – kísérleti jelleggel –, hogy a színesre festett levelekből és ágakból összeállított műanyagpálmákat huzalokkal kell a földfelszín alatt futó csővezetékekhez erősíteni. Aztán mindezt szintén műanyagból készített kő és szikladarabokkal borította be, hogy úgy tűnjék: a pálmák egyenesen a 'sziklákból nőnek ki'.” Az emberi akarat és lelemény arra is képes, hogy úgy konstruáljon meg egy iszonytatóan mesterkelt „természetet”, hogy közben hermetikusan szétválasztja az őselemeket. Mert az „esztétikai élmény” megszerzéséért semmi sem drága. S éppen ebben rejlik a gát monstruózus természete: szőmyű dolog vele és mellette élni, de még elviselhetőlenebb lenne az élet nélküle. Nincs szabály. Csak gát, műanyagpálmák, kaszinók és fény. Mégpedig a nap huszonnégy órájában.